

The Content Analysis of Preschool Children's Bullying and Victimization Behaviors in Play*

Özge METİN ASLAN**

Belma TUĞRUL***

Received: 25 April 2013

Accepted: 23 September 2013

ABSTRACT: This qualitative study was conducted to explore kindergarten children's bullying and victimization behaviors in play. Data were collected through The Early Childhood Play and Bullying Behavior Observation Form developed by the researcher. The study group consisted of 55 children attending a university's kindergarten who were allowed to participate in the study. It was found out that a part of the children did not show aggressive behaviors in play. 30 of 55 children were observed to demonstrate at least two physical aggressive behaviors while 32 of 55 children were found to display at least two relational aggressive behaviors. As children showed at least two aggressive behaviors ongoingly, their behaviors were called as bullying. Bullying and play behaviors of children were separated into two different groups each of which earned high scores in terms of physical and relational aggressive behaviors. Results of the study indicated that children with high relational bullying scores bullied more physically and relationally and children with high physical bullying scores were bullied more physically. It was observed that children displayed physical bullying and victimization behaviors such as grabbing or taking away an object and pushing a friend. It was also found out that children showed relational bullying behaviors like threatening and excluding a child from a group or an activity and relational victimization behaviors like ignoring a friend and excluding a child from a group or an activity.

Keywords: Bullying, peer bullying, victimization, play behavior, play observation

Extended Abstract

Purpose and Significance: Bullying is the integrity of behavior under the scope of aggression. Even though the bullying behavior is covered by the concept of aggression, it has features distinguishing it from aggression. According to Olweus (1999), in order for an act to be defined as bullying, there should be aggressive behavior with the motive of damaging without any provocation, that should be constant, and the bully should engage in such acts not once, but constantly and there should be an imbalance of power between the bully and victim. Rigby (2002) emphasized the impact of bullying on the victim and expressed bullying as damaging behavior employed for the purpose of hurting, in which there is an imbalance of power between the bully and victim, power is used mercilessly and the bully enjoys him/herself, the victim feels depressed and fed up. It can be observed that studies have been conducted to assert bullying and victimization behavior in children in the primary school age and adolescents. However, there have been a few studies conducted for preschool children experiencing the first steps of socialization (Perren, 2000). In the studies on bullying in the preschool years, it was concluded that bullying in the preschool years could be observed at the same rate as that

*This article was written based on the doctoral dissertation by the first author.

**Corresponding Author: Res. Assist. Dr., Hacettepe University Faculty of Education Department of Early Childhood Education, Ankara, Turkey, ometin@hacettepe.edu.tr

***Prof. Dr., Hacettepe University Faculty of Education Department of Early Childhood Education, Ankara, Turkey, btugrul@hacettepe.edu.tr

in the first three years of primary school (Alsaker & Gutzwiller-Helfenfinger, 2010). This finding has indicated that an extensive study needs to be conducted on bullying behavior in the preschool years.

The reason for a few studies on bullying among preschool children is that they have been based on self-report questionnaires such as peer assessment or self-assessment. If preschool children are not able to read and write, it is not appropriate to administer questionnaires to those. This has caused the use of other methods in studies on bullying. One of these methods is direct observations during play. According to Berk (2007), play is the pioneer element of expression and communication in the preschool and primary school years and observation of play can shed light on early age aggressive behavior.

For this reason, the observation of these behaviors in play settings, the first environments where socialization is experienced by children in the preschool years for the first time, is important. Exploring bullying behaviors shown in play settings will help us understand reasons behind those behaviors. In this study, attempt was given to reveal what bullying behaviors shown in the preschool years consist of.

Methods: This is a study based on qualitative and quantitative research design. The Early Childhood Play and Aggressive Behavior Observation Form developed by the researcher were used in the study. By means of the observation form, data related to bullying and victimization behaviors in play were obtained. These behaviors constitute the qualitative part of the study. The quantitative part of the study consists of the data obtained for the purpose of determining the congruence between teachers' and observers' recording bullying and victimization behaviors. The congruence coefficient between both recordings of the teacher-observer and the observer-observer were found to be high. During observations, it was determined that there were children who did not demonstrate aggressive behaviors. Hence, children who did not demonstrate aggressive behaviors constantly were excluded from the study. Children's constantly displaying at least two aggressive behaviors was called as bullying and children participating in the study were separated into two different groups consisting of those demonstrating physical bullying behaviors and those displaying relational bullying behaviors.

Results: According to the results, grabbing or taking away an object as one of the physical bullying behaviors of children with high physical bullying scores was observed 47 times and threatening as one of the relational bullying behaviors of children was observed 18 times. In addition to this, being grabbed as one of the physical victimization behaviors of children with high physical bullying scores was observed 32 times and being ignored as one of the relational victimization behaviors of children was observed 12 times. Grabbing as one of the physical bullying behaviors of children with high relational bullying scores was observed 30 times and being excluded from a group or an activity as one of the relational bullying behaviors of children with high relational bullying behaviors was observed 32 times. In addition to this, being grabbed as one of the physical victimization behaviors of children with high relational bullying scores was

observed 18 times and being ignored as one of the relational victimization behaviors of children with high relational bullying scores was observed 13 times.

Discussion and Conclusions: As a conclusion, it was determined that there were various physical and relational bullying behaviors. Especially, observing relational bullying behaviors as much as physical bullying behaviors revealed that relational bullying behaviors were not as easy and understandable as physical bullying behaviors to understand and determine. In relation to threatening as one of the relational bullying behaviors of children with high physical bullying scores, there were expressions such as, “You always do this. I will not play with you again.”, “If you do not give me the block, I will break your play”. As a result of this study, through the observation method used, it was determined that relational bullying behaviors were shown as much as physical bullying behaviors in play.

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Oyunlarında Ortaya Çıkan Zorbalık ve Mağdur Olma Davranışlarının İçerik Analizi*

Özge METİN ASLAN**

Belma TUĞRUL***

Makale Gönderme Tarihi: 25 Nisan 2013

Makale Kabul Tarihi: 23 Eylül 2013

ÖZET: Bu nitel araştırma; anaokuluna devam eden çocukların oyunları sırasında ortaya çıkan zorbalık ve mağdur olma davranışlarının içeriklerini ortaya koymayı amaçlayan bir içerik analizidir. Araştırmanın verileri; araştırmacı tarafından geliştirilen Erken Çocukluk Dönemi Oyun ve Saldırganlık Gözlem Formu ile toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; bir üniversitenin anaokuluna devam eden ve araştırmaya katılmalarına aileleri tarafından izin verilen toplam 55 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde; bu çocukların bir bölümünün oyun sırasında saldırganlık davranışı göstermediği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine sadece 55 çocuk arasından 2 ve 2'den fazla fiziksel saldırganlık davranışı gösteren 30 çocuk ve yine 55 çocuk arasında 2 ve 2'den fazla ilişkisel saldırganlık davranışı gösteren 32 çocuk incelenmiştir. Çalışma grubunu oluşturan ve oyun gözlemi sırasında 2 ve 2'den daha yüksek saldırganlık davranışı gösteren çocukların davranışları, süreklilik gösterdiğinden, zorbalık olarak adlandırılmıştır. Buna göre araştırmanın verileri fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocuklar ve ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocuklar olmak üzere iki ayrı grupta incelenmiştir. Araştırma sonucunda ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyunlarında daha fazla fiziksel ve ilişkisel zorbalık davranışı ortaya çıkmıştır. Diğer bir yonden; fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların daha fazla fiziksel zorbalık davranışına maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Fiziksel zorbalık ve mağdur olma davranışlarından en çok arkadaşının elinden oyuncağı veya eşyayı zorla alma ve arkadaşını itme davranışları ortaya çıkmıştır. İlişkisel zorbalık davranışlarından en çok arkadaşını tehdit etme ve oyundan/gruptan dışlama davranışlarının ortaya çıktığı tespit edilirken, ilişkisel mağdur olma davranışlarından ise en çok arkadaşını görmezden gelme/umursamama ve oyundan/gruptan dışlama davranışlarının ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Zorbalık, akran zorbalığı, kurban olma, oyun davranışı, oyun gözlemi

Giriş

Okul öncesi dönemde ve okul döneminde çocukların sosyalleşmesini etkileyen önemli faktörlerden biri, çocuğun akranlarıyla olan ilişkileridir. Okul öncesi dönemdeki çocuğun akranlarıyla yaşadığı ilişkiler; yeterli sosyal uyumu gösterebilme ve sosyal becerileri kazanabilme gibi birçok fırsat sunar (Çetin, Bilbay, & Kaymak, 2002). Ancak bu etkileşim zaman zaman olumsuz ilişkileri de içermekte ve çocuk, saldırganlık davranışları kapsamında zorbalık olarak adlandırılan davranışlar içerisinde yer alabilmektedir (Olweus, 1999).

Zorbalık bir tür saldırganlık olmakla birlikte, herhangi bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için sadece "saldırganlık" özelliği taşıması yeterli değildir. Aynı zamanda taraflar arasında "eşit olmayan güç ilişkisinin olması", bunun "süreklilik" özelliği taşıması ve "kasıtlı" olarak yapılması özelliklerini de taşıması gerekmektedir. Zorbalığın bu özellikleri, saldırganlıkla karşılaştırıldığında zorbalığın daha sabit ve sürekli bir davranış biçimi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda

* Bu çalışma ilk yazar tarafından yazılmış doktora tezinin bir bölümünü içermektedir.

** Sorumlu Yazar: Araş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı Ankara, ometin@hacettepe.edu.tr.

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı Ankara, btugrul@hacettepe.edu.tr.

saldırganlıktan farklı olarak, güçlerin birine fiziksel ve zihinsel yönden eşit olmama durumu vardır (Olweus, 1999).

Zorbalık davranışları, davranış içerikleri bakımından farklı türlere ayrılır. Bu türlerden en çok ortaya çıkan; fiziksel zorbalık ve ilişkisel zorbalıktır. Fiziksel zorbalık; amaçlı gerçekleşen ve süreklilik gösteren fiziksel anlamda ortaya çıkan zorbalık davranışlarından oluşmaktadır. Vurma, tokat atma, tekmeleme, itme, yumruk atma, çimdikleme, nesneyi/oyuncağı/ boyayı/ zorla isteyerek ve bilerek elinden alma gibi davranışlar fiziksel zorbalık davranışı olarak adlandırılırlar. İlişkisel zorbalık ise; fiziksel olmayan hareketle; tehdit etme, sosyal statüyü, arkadaşlığı ve yakın ilişkiyi bozma yoluyla bir başkasını niyetli olarak incitme ve zarar verme olarak tanımlanır. İlişkisel zorbalık bir akranı onun söylediğini yapmadığı sürece, onu oyuna almamakla tehdit etme, bir akranına kızdığında onu oyun grubundan dışlama ve diğer çocukların bir akranını sevmemesi için uğraşma, akranı hakkında dedikodular yayma gibi sosyal ilişkiye amaçlı olarak zarar verici davranışlardan oluşmaktadır.

Oyun sırasında çocuklar becerilerini ve motivasyonlarını ortaya koydukları kadar oyun sırasında gösterdikleri davranışların türü, akranlarıyla olan etkileşim düzeyi, oyun türlerine göre gösterdikleri davranışların içerikleri de önemlidir. Bu davranış içerikleri çocukların oynadıkları oyun türlerine göre değişiklik göstermektedir. Çocuklar, farklı oyun türlerinde farklı davranışlar gösterdikleri gibi çocukların farklı zorbalık davranışları da göstermeleri muhtemeldir.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar; akranlarıyla bir arada oldukları anaokullarında veya anasınıflarında gerçek anlamda sosyal dünyaya ilk adımını atarlar. Bu sosyal dünyalarında akranlarıyla olan ilişkileri ise oyun sayesinde başlar. Oyun, sosyal yetenek ve sosyal-bilişsel becerileri ortaya çıkarabilecek içten gelen doğal bir araçtır. Aynı şekilde zorbalık davranışlarının da sosyal bir dünyada karşılıklı bir etkileşim sırasında veya sonrasında ortaya çıkabileceği düşünüldüğünde; oyun davranışlarını ve zorbalık davranışlarını birbirinin içine geçmiş, sarmal bir model içinde açıklamak mümkün olabilir. Bu sarmal model içinde oluşan davranışları ortaya koymaya uygun yöntemlerden biri doğrudan gözlem tekniği kullanarak çocukların oyunlarını gözlemlemek ve değerlendirmektir.

Çocuklar oyun sırasında akranlarıyla olan etkileşimlerinde ortaya çıkabilecek olası olumsuz durumlara karşı yeni davranışlar ve stratejiler gösterirlerken zorbalık davranışlarına başvurabilirler. Bu yüzden; dinamik olan bu ilişkide meydana gelen olası zorbalık davranışlarının tespiti için oyun zamanında gözlem yapılması araştırmalarda önemli olmaktadır.

Yapılan araştırmalarda okul öncesi dönemdeki çocukların zorbalık davranışlarının en fazla oyun sırasında görüldüğü ortaya çıkmıştır (Baldry & Farrington 1999; Fekkes, Pijpers, & Verloove-Vanhorick, 2005; Olweus, 1993). Bu durum çocukların oyunlarının başka bir gözle gözlemlenmesi gerektiğini düşündürmektedir. Wright (2010)'a göre saldırganlık davranışlarının düzeyi ile oyun davranışlarının karmaşıklık düzeyi arasında bir ilişki söz konusudur. Saldırganlık davranışları arttıkça;

oyun davranışlarının karmaşıklığı azalmaktadır. Bir başka deyişle, daha karmaşık oyun davranışlarında daha az saldırganlık davranışlarının ortaya çıktığı ileri sürülmüştür.

Zorbalık davranışlarına maruz kalanların gelişimi incelendiğinde okul öncesi dönemde akran ilişkilerinin başlaması ile birlikte akran zorbalığının görülmeye başlandığı ve okul öncesi dönemde zorbalık davranışlarını gösteren ve maruz kalan çocukların ileriki yıllarda da bu davranışlarını devam ettirebildikleri belirlenmiştir (Gillies-Rezo & Bosacki, 2003; Hanish, Ryan, Martin, & Fabes, 2005). Bu sebeple okul öncesi dönemde ortaya çıkan zorbalık davranışlarının incelenmesi ve nedenlerinin araştırılması ile uygulanacak müdahale programları ileriki yıllarda ortaya çıkabilecek zorbalık davranışlarına engel olabilecektir.

Alan yazında zorbalık davranışlarının cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, annenin ve babanın çalışma durumu, çocuğun kardeşinin olup olmaması gibi farklı değişkenler üzerine etkisi ile ilgili birçok araştırma göze çarpmaktadır (Craig & Pepler, 1995; Karaca, Gündüz, & Aral, 2011; Ostrov & Keating, 2004; Perren, 2000; Şen, 2009; Uysal, 2011). Zorbalık davranışlarının içeriklerinde hangi davranışlar olduğuna ise yapılan araştırmalarda çok az yer verildiği görülmektedir (Akduman, 2012; Uysal, 2011). Bu davranışların içeriklerine araştırmalarda yer verilmemesi, çocukları değerlendiren öğretmenlerin zorbalık davranışlarını tanımlamada güçlük yaşadığını akla getirmektedir. Şahin, Demirağ ve Aykaç (2009), anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algılarını inceledikleri araştırmalarında öğretmenlerin daha çok zorbalık davranışını fiziksel zorbalık davranışı olarak ele aldıklarını, zorbalık davranışlarını daha çok kaba kuvvet, hakkını şiddetle arama olarak tanımladıklarını ortaya koymuşlardır. Bu araştırmada çocukların oyunlarında gösterdikleri zorbalık davranışlarının içeriklerine yer verilerek zorbalık davranışlarının sadece fiziksel olarak zarar verme davranışı olarak değil, aynı zamanda akran ilişkilerine de zarar verme olarak görülen ilişkisel zorbalık davranışı içerikleri olarak algılanması gerektiği ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada anaokuluna devam eden çocukların oyunlarında ortaya çıkan zorbalık ve mağdur olma davranışlarının içerik analizi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda “Anaokuluna devam eden çocukların oyunlarında ortaya çıkan zorbalık ve mağdur olma davranışlarının içerikleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma modellerinden biri olan gözlem yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Gözlem, herhangi bir ortamda ya da kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Gözlem, türü olarak, yapılandırılmış alan çalışmasıdır. Bu çalışmalarda gözlemciler tamamen açık, doğal alanlar yerine sınıf gibi belirli bir kontrolü olanaklı kılan bir ortamda yapılandırılmış bir gözlem aracı kullanarak amaçlanan davranışlara yönelik gözlem yaparlar (Yıldırım & Şimşek, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu; anaokuluna devam eden ve araştırmaya katılmalarına aileleri tarafından izin verilen toplam 55 çocuk oluşturmaktadır. Bu çocukların bir bölümünün oyun sırasında saldırganlık davranışı göstermediği ortaya çıkmıştır. Araştırmanın amacı oyun sırasında ortaya çıkan zorbalık davranışlarını tespit etmek olduğu için oyun gözlemi boyunca çocukların gösterdikleri saldırganlık davranışları puana dönüştürülmüş; saldırganlık davranışı göstermeyen ve 1 puan alan (bir kez saldırganlık davranışı gösteren) çocuklar analize dahil edilmemiş, sadece 2-9 puan alan (iki-dokuz kez saldırganlık davranışı gösteren) çocuklar analize dahil edilmiştir. 2 ile 9 puan arasında puan alan çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışları süreklilik gösterdiğinden çocukların bu davranışları, “zorbalık” olarak adlandırılmıştır. Davranış sıklığının 2 ve 2’den fazla olanların tercih edilmesinin nedeni, zorbalık davranışlarının süreklilik taşıması, davranışların bir defaya mahsus olmayıp tekrarlanması gerektiğidir.

Bunun üzerine sadece 55 çocuk arasında 2 ve 2’den fazla fiziksel saldırganlık davranışı gösteren 30 çocuk ve yine 55 çocuk arasında 2 ve 2’den fazla ilişkisel saldırganlık davranışı gösteren 32 çocuk incelenmiştir. Araştırma için oluşturulan bu iki grupta hem fiziksel saldırganlık hem de ilişkisel saldırganlık gösteren çocuklar vardır.

Fiziksel ve ilişkisel zorbalık davranışları gösteren çocukların farklı iki kategoride değerlendirilmesinin sebebi; her iki davranışın içinde taşıdığı dinamikler, ortaya çıkış sebepleri, davranışların içerikleri ve bağlı olduğu etkenler bakımından birbirinden farklı özellikler taşımalarıdır.

Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Fiziksel zorbalık puanları yüksek olan çocukların %36.7’si (n=11) 45-59 aylık çocuklardan; %50’si (n=15) 60-71 aylık çocuklardan, %13.3’ü ise (n=4) 72 aylık çocuklardan oluşmaktadır. Fiziksel zorbalık puanları yüksek olan çocukların %43.3’ü (n=13) kız, %56.7’si (n=17) erkek çocuklarıdır. İlişkisel zorbalık puanları yüksek olan çocukların ise %56.2’si (n=18) 60-71 aylık çocuklardan; %37.5’i (n=12) 45-59 aylık çocuklardan, %6.2’si (n=2) ise 72 aylık çocuklardan oluşmaktadır. İlişkisel zorbalık puanları yüksek olan çocukların %53.1’i (n=17) kız, %46.9’u (n=15) da erkek çocuklarıdır.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama araçları olarak Demografik Aile Bilgi Formu ve araştırmacı tarafından geliştirilen Erken Çocukluk Dönemi Oyun ve Saldırganlık Gözlem Formu (EÇDOSGF) kullanılmıştır.

Erken Çocukluk Dönemi Oyun ve Saldırganlık Gözlem Formu (EÇDOSGF). “Erken Çocukluk Dönemi Oyun ve Saldırganlık Gözlem Yöntemi”nin amacı, okul öncesi dönemde oyun sırasında ortaya çıkan saldırganlık/zorbalık davranışlarını davranış içerikleriyle beraber ortaya koymaktır.

Araştırmacı tarafından geliştirilen EÇDOSGF'nin zorbalık davranışlarının tespitinde "Erken Çocukluk Dönemi Oyun Projesi Gözlem Yöntemi/ Early Childhood Play Project Observation System (Ostrov & Keating, 2004)" gözlem aracında yer alan zorbalık ve mağdur edilme boyutları kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından ayrıca, oyun davranışlarının tespiti için de gözlem yöntemi revize edilmiş, aynı anda zorbalık ve oyun davranışlarının tespitinde kullanılacak yeni bir gözlem formuna dönüştürülmüştür. Oyun davranışlarını değerlendirmek için zaman aralıklı gözlem yöntemi, zorbalık davranışlarının tespiti için ise anekdot kaydı gözlem yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada sadece zorbalık davranışları ile ilgili tespitler yer almaktadır.

Araştırmanın amacına uygun olarak çocukların oyun davranışlarında görülen zorbalık davranışlarını ortaya çıkarmak için çalışma grubunu oluşturan 55 çocuk sekiz kez 10'ar dakika olmak üzere toplam 80 dakika gözlenmiştir. 55 çocuk için 4400 dakika gözlem yapılmıştır. Çocuklar sınıf ortamında, serbest oyun saatinde ve sınıf içinde hiçbir değişiklik yapılmadan gözlenmiştir.

Çalışma grubunda yer alan çocuklar toplam 80 dakika sonunda hiç saldırganlık davranışı göstermediklerinde 0 puan; gözlem süresi boyunca saldırganlık davranışını kaç kez gösterdiklerinde ise o kadar puan almışlardır. Çocuğun gösterdiği her saldırganlık davranışına 1 puan verilmiştir. Örneğin, 80 dakika boyunca sekiz kez fiziksel saldırganlık davranışı gösteren çocuk, gözlem formunun fiziksel saldırganlık boyutundan sekiz puan almıştır.

Erken Çocukluk Dönemi Oyun ve Saldırganlık Gözlem Formunun (EÇDOSGF) Puanlayıcılar (Öğretmen-Gözlemci) ve Gözlemciler Arası Güvenirliğinin Hesaplanması.

Gözlemciler Arası Güvenirlik. Gözlem yönteminde gözlemciler arası güvenirlilik hesaplaması iki aşamada tamamlanmıştır. Öncelikle gözlemciler eğitilmiş ve eğitim sonunda gözlemciler, ön gözlemlere başlamışlardır. Eğitim sonrasındaki ön gözlemler, eğitimin güvenirliliğini hesaplamada kullanılmıştır. Araştırmanın eğitim sonrasında zorbalık davranışları için hesaplanan iki gözlemci arasındaki sınıf içi uyum katsayısı ICC=.80 ve üzerinde bulunmuştur.

Güvenirliğin ikinci aşaması olarak; eğitim sonrasındaki gözlemlerin güvenirliliği hesaplanmıştır. Bunun için 55 çocuğa ait gerçek gözlemlerin yaklaşık olarak % 20'si, iki gözlemcinin aynı anda aynı çocuğu gözlemlemesi ile oluşturulmuştur. Araştırmanın eğitim sürecinde olduğu gibi gerçek gözlemlerdeki saldırganlık davranışları için de hesaplanan iki gözlemci arasındaki sınıf içi uyum katsayısı SKK=.80 ve üzerinde bulunmuştur. Bütün bu değerlendirmeler ile zorbalık gözlemlerinin sınıf içi korelasyon katsayıları arasındaki uyumun yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Puanlayıcılar (Öğretmen ve Gözlemci) Arası Uyumluluk. Ostrov ve Keating (2004) tarafından geliştirilen gözlem yönteminde puanlayıcılar arası uyumu ölçmek için kullanılan Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği (Crick, Casas, & Moser, 1997) bu araştırma grubu için de kullanılmıştır. Gözlenen fiziksel zorbalık davranışlarının

öğretmenlerin cevapladığı Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutu olan fiziksel saldırganlık ile ilişkisi ($r=.59$) olarak; gözlenen ilişki saldırganlık davranışlarının öğretmenlerin cevapladığı Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutu olan ilişki saldırganlık ile ilişkisi ($r=.40$) olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Oyun sırasında ortaya çıkan ifadeler, betimsel analiz yoluyla; gözlenen çocukların ifadelerini doğrudan alıntılar yaparak çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla oyun sırasında ortaya çıkan davranışlar ise içerik analizi yoluyla ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Betimsel analizde ortaya koyulan davranış ifadelerinden ortak temalar oluşturulmuş ve bunlar kategorilere ayrılmıştır. Bu davranışların neler olduğunu ortaya koymak için benzer zorbalık davranışlarını gösterenler belirlenen alt kategorilerde değerlendirilmiş ve bu davranışlarla ilgili frekans ve yüzde dağılımlarına yer verilmiştir. Gözlemciler tarafından kayıt altına alınan fiziksel ve ilişki saldırganlık davranış içeriklerine göre belirli zorbalık davranışları tanımlarına giren davranış kayıtları, ilgili davranış kapsamında değerlendirilmiştir.

Bulgular

Bu araştırmada anaokuluna devam eden çocukların oyunlarında ortaya çıkan zorbalık ve mağdur olma davranışlarının içerik analizi amaçlanmıştır. Bu amaçla oyunlarda ortaya çıkan zorbalık ve mağdur olma davranışlarının içerikleri Tablo 1, 2 ve 3'te verilmiştir.

Tablo 1

Fiziksel ve İlişki Saldırganlık Davranış Puanları Yüksek Olan Çocukların Oyunlarında Görülen Zorbalık ve Mağdur Edilme Davranışlarının Frekans ve Yüzde Dağılımı

Fiziksel Zorbalık Puanı Yüksek Olan Çocukların Oyunlarında Görülen Zorbalık ve Mağdur Edilme Davranışlarının Frekans ve Yüzde Dağılımı			İlişki Saldırganlık Puanı Yüksek Olan Çocukların Oyunlarında Görülen Zorbalık ve Mağdur Edilme Davranışlarının Frekans ve Yüzde Dağılımı		
Zorbalık Davranışları	<i>f</i>	%	Zorbalık Davranışları	<i>f</i>	%
Fiziksel Zorbalık	89	70	Fiziksel Zorbalık	61	43.6
İlişki Saldırganlık	38	30	İlişki Saldırganlık	79	56.4
Toplam	127	100	Toplam	140	100
Mağdur Olma Davranışları			Mağdur Olma Davranışları		
	<i>f</i>	%		<i>f</i>	%
Fiziksel Mağdur Olma	56	64.4	Fiziksel Mağdur Olma	31	49.3
İlişki Saldırganlık Mağdur Olma	31	35.6	İlişki Saldırganlık Mağdur Olma	32	50.7
Toplam	87	100	Toplam	63	100

f: Ortaya çıkan davranışın tekrar edilme sayısı

Tablo 1'de fiziksel zorbalık davranış puanı yüksek olan çocukların oyunlarında 127 zorbalık davranışı tespit edilmiştir. Bu davranışlardan fiziksel zorbalık davranışı 89 kez tespit edilmiş ve bu, gözlem boyunca ortaya çıkan zorbalık davranışlarının %70'ni oluşturmuştur. İlişki saldırganlık davranışı ise toplamda 38 kez tespit edilmiş ve gözlem boyunca ortaya çıkan zorbalık davranışlarının %30'unu meydana getirmiştir.

Aynı tabloda fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyunlarında 87 kez mağdur olma davranışı tespit edildiği görülmektedir. Bu davranışlardan fiziksel mağdur olma toplam 56 kez tespit edilmiş ve gözlem boyunca ortaya çıkan mağdur olma davranışlarının %64.4'ünü oluşturmuştur. İlişkisel mağdur olma davranışı ise toplamda 31 kez tespit edilmiş ve gözlem boyunca ortaya çıkan mağdur olma davranışlarının %35.6'sini meydana getirmiştir. Yine Tablo 1'de ilişkisel zorbalık davranış puanı yüksek olan çocukların oyunlarında 140 zorbalık davranışı tespit edilmiştir. Bu davranışlardan fiziksel zorbalık davranışı toplam 61 kez tespit edilmiş ve gözlem boyunca ortaya çıkan zorbalık davranışlarının %43.6'sini oluşturmuştur. İlişkisel zorbalık davranışı ise toplamda 79 kez tespit edilmiş ve gözlem boyunca ortaya çıkan zorbalık davranışlarının %56.4'ünü meydana getirmiştir.

Aynı tabloda ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyunlarında toplam 63 mağdur olma davranışı tespit edilmiştir. Bu davranışlardan fiziksel mağdur olma toplam 31 kez tespit edilmiş ve gözlem boyunca ortaya çıkan mağdur olma davranışlarının %49.3'ünü oluşturmuştur. İlişkisel mağdur olma davranışı ise toplamda 32 kez tespit edilmiş ve gözlem boyunca ortaya çıkan mağdur olma davranışlarının %50.7'sini meydana getirmiştir.

Tablo 2

Fiziksel Zorbalık Davranış Puanı Yüksek Olan Çocukların Oyunlarında Görülen Zorbalık ve Mağdur Edilme Davranışlarının Davranış İçeriklerine Göre Dağılımı

Fiziksel Zorbalık	f	İlişkisel Zorbalık	f
Zorla Alma	47	Tehdit Etme	18
İtme	18	Oyundan/Gruptan dışlama	11
Vurma	9	Dedikodu yayma	3
Fırlatma	4	Kendinden uzaklaştırma	3
Oyunu bilerek bozma	3	Görmezlikten gelme/ Umursamama	2
Sıkıca Tutma	2	Yanında oturmasını istememe	1
Kavga etme	2		
Kulaklarını/kolunu çekme	2		
Toplam	89	Toplam	38
Fiziksel Mağdur Olma	f	İlişkisel Mağdur Olma	f
Zorla alma	32	Görmezlikten gelme/ Umursamama	12
İtme	12	Oyundan/Gruptan dışlama	10
Vurma	3	Tehdit etme	7
Sıkıca tutma	3	Kendi çıkarları için başkalarını kullanma	2
Tekmeleme	2		
Yumruklama	1		
Sarsma	1		
Oyunu bilerek bozma	1		
Saçını Çekme	1		
Toplam	56	Toplam	31

f: Ortaya çıkan davranışın tekrar edilme sayısı

Tablo 2'de fiziksel zorbalık puanları yüksek olan çocukların oyunlarında görülen zorbalık ve mağdur edilme davranışlarının içeriklerine göre dağılımları görülmektedir. Buna göre; oyun sırasında ortaya çıkan fiziksel zorbalık davranışlarından arkadaşının

elinden oyuncağı/nesneyi zorla alma 47 kez gözlemlenirken, arkadaşını itme davranışı 18 kez meydana gelmiştir. Fiziksel zorbalık puanları yüksek olan çocukların fiziksel mağdur edilme davranışlarından oyuncağın/nesnenin elinden zorla alınması 32 kez meydana gelmiştir. Arkadaşını itme davranışı ise 12 kez tespit edilmiştir. Serbest oyun zamanında ortaya çıkan ilişkisel zorbalık davranışlarından arkadaşını tehdit etme toplam 18 kez, arkadaşını oyundan/gruptan dışlama davranışı ise 11 kez görülmüştür. İlişkisel mağdur edilme davranışlarından umursamama davranışı 12 kez serbest oyun sırasında ortaya çıkmıştır. Oyundan/gruptan dışlama davranışı serbest oyun zamanında 10 kez meydana gelmiştir.

Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların fiziksel zorbalık davranışlarında görülen “zorla alma davranışı” en fazla gözlemlenen bir fiziksel zorbalık davranışı olarak ortaya çıkmıştır. Fiziksel zorbalık ve mağdur edilme davranışları itme, vurma, fırlatma gibi basit, anlaşılır ve göz önüne getirilebilen davranışlardan oluşmaktadır.

Bu davranışların içeriğinde; “oyuncağını/legoyu/bloğu/topu kız/erkek arkadaşından zorla aldı/çekerek aldı” ifadeleri yer almaktadır. İtme davranışı ise; “arkadaşını koltuktan itti ve düşürdü”, “Blokların üzerine çıkarırken kız arkadaşını itti”, “Arkadaşına, ‘Hayır. Ben bisikleti süreceğim.’ deyip onu itti”, “Boncuklarla oynamaması için arkadaşı onu itti” gibi ifadelerden oluşmaktadır. Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların ilişkisel zorbalık davranışlarında görülen “tehdit etme” davranışı, en fazla gözlemlenen ilişkisel zorbalık davranışı olarak ortaya çıkmıştır. Tehdit etme davranışı içeriğinde; “Hep böyle yapıyorsun. Seninle oynamayacağım bir daha.”, “Eğer bloğu vermezsen oyununu bozarım.”, “Böyle yaparsan seni öğretmene söyleyeceğim.”, “Onu bana ver. Yoksa sana telsiz yapmam.”, “Eğer beni oynatmazsan seni öğretmene söylerim.”, “Dediğimi yapmadığın için seninle küstüm. Oynamayacağım” gibi ifadeler yer almaktadır. Oyundan/gruptan dışlama davranışında ise “Burası kızlara yasak. Sen git.”, “Oyunumuzu bozuyorsun. Oynamazsın.” tarzında ifadeler görülmüştür.

İlişkisel zorbalık kategorisinde görülen diğer bir davranış ise “dedikodu yayma” davranışdır. Bu davranış kategorisinde değerlendirilen davranışlar; çocukların “Başka arkadaşına bakarak diğer arkadaşının kulağına bir şeyler söyledi ve güldüler.”, “A. adlı çocuk D. adlı çocuğa gidip E. senin oynadığın oyuncakları bozdu.” ifadeleriyle yer almaktadır. İlişkisel zorbalık kategorisinde yer alan diğer bir davranış “umursamama/görmezden gelme” davranışdır. Bu kategoride yer alan davranışlar, “Ö. T. diye birçok kez arkadaşının ismini söylemesine rağmen, onu umursamadı”, “Arkadaşı onun duyabileceği şekilde ona, ‘Binebilir miyim?’ dedi ama onu umursamadı”, “Arkadaşının oyun oynamak istediğini umursamadı” olarak yer almıştır. Kendinden uzaklaştırma kategorisinde yer alan davranış ise; “Ben seninle artık arkadaş değilim. Seninle oynamayacağım.” şeklinde tespit edilmiştir.

Mağdur edilme davranışları, gözlemlenen çocuklara yönelik gerçekleşen zorbalık davranışlarından oluşmaktadır. Diğer bir deyişle; gözlemlenen çocuk mağdur edilen roledir. İlişkisel mağdur olma davranış kategorilerinde yer alan görmezden gelme/umursamama davranışı ilişkisel zorbalık davranışları kategorileriyle

karşılaştırılınca bu davranışın daha sık görüldüğü ortaya çıkmıştır. Umursamama kategorisinde yer alan davranışlar “T. arkadaşına birçok kez seslenmesine rağmen arkadaşını cevap vermedi.”, “‘Ben seninle oynayabilirim.’ demesine rağmen umursanmadı.”, “Arkadaşına yaptığı oyuncuğu göstermek istedi. Arkadaşına seslendi. Öğretmen duydu fakat arkadaşını duymadı.”, “Arkadaşına ‘Ben de oynayabilir miyim?’ diye sordu fakat arkadaşını onu umursamadı.” gibi ifadelerden oluşmaktadır. İlişkisel mağdur edilme davranışları içinde yer alan oyundan/gruptan çıkarma davranışlarının, ilişkisel zorbalık kategorisinde yer alan oyundan gruptan çıkarma davranışlarına göre daha sık meydana geldiği görülmektedir. Bu davranışlar “E. çık oyundan istemiyoruz seni.”, “A. buraya oturamazsın. Git!”, “Sen bizimle oynayamazsın.”, “E. sen buraya girme. Seni istemiyoruz.”, “Sen bizim oyunumuzda oynamazsın.”, “Oyunu bozduğu için arkadaşını ona ‘Seni sevmiyorum. Git! Burada oynama.’”, “‘Ben de sizinle itfaiyecilik oynuyorum’ deyince, arkadaşları ‘Hayır, oynamıyorsun’” gibi ifadelerin serbest oyun sırasında ortaya çıktığı görülmüştür. Tehdit etme davranış kategorisinde “Oyunda sürekli yerini değiştirdiği için bir daha yaparsan oyundan çıkarırsın.”, “Onu bana ver. Eğer vermezsen oyundan çık.”, “Yarın da ben seni oynatmayacağım.”, “Ben oynamıyorum seninle. Küserim bak onu vermezsen.”, “Eğer öyle yapacaksan senle oynamam.” ifadeleri tespit edilmiştir. İlişkisel zorbalık davranışları kategorisinde yer almayan “kendi çıkarları için başkalarını kullanma” davranışı; ilişkisel mağdur edilme davranışı olarak meydana gelmiştir. Bu davranışın içeriğine bakıldığında; “T., kızlara ‘E. bizim oyunumuzu bozuyor. Ona saldırın. Tamam mı?’ dedi” ifadesiyle ortaya çıkmıştır. Gözlem sonunda fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyun sırasındaki fiziksel ve ilişkisel zorbalık ve mağdur olma davranışlarına genel olarak bakıldığında; fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocuklar oyun sırasında 89 kez fiziksel zorbalık davranışı gösterirken, 56 kez fiziksel zorbalık davranışlarına maruz kalmışlardır. Diğer yandan, oyun sırasında ortaya çıkan ilişkisel zorbalık davranışları, fiziksel zorbalık davranışlarına göre daha az sıklıkla toplam 38 kez meydana gelmiş ve fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocuklar oyunlarında 31 kez ilişkisel zorbalık davranışlarına maruz kalmışlardır, ilişkisel mağdur edilmişlerdir.

Tablo 3

İlişkisel Zorbalık Davranış Puanı Yüksek Olan Çocukların Oyunlarında Görülen Zorbalık ve Mağdur Edilme Davranışlarının Davranış İçeriklerine Göre Dağılımı

Fiziksel Zorbalık	f	İlişkisel Zorbalık	f
Zorla alma	30	Oyundan/Gruptan dışlama	32
İtme	15	Tehdit Etme	24
Vurma	7	Kendinden uzaklaştırma	13
Bilerek düşürme	4	Görmezlikten gelme/ Umursamama	7
Oyunu bilerek bozma	3	Dedikodu Yayma	2
Çimdikleme	1	Yanında oturmasını istememe	1
Boğazını Sıkma	1		
Toplam	61	Toplam	79
Fiziksel Mağdur Edilme	f	İlişkisel Mağdur Edilme	f
Zorla alma	18	Görmezden gelme/Umursamama	13
İtme	7	Oyundan/Gruptan dışlama	11
Vurma	2	Tehdit etme	7
Sarsma	2	Kendi çıkarları için başkalarını kullanma	1
Boğazını Sıkma	1		
Oyunu bilerek bozma	1		
Toplam	31	Toplam	32

Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların ilişkisel zorbalık davranışlarında en fazla “oyundan/gruptan dışlama” davranışı gözlemlenmiştir. Oyundan/gruptan dışlama davranışı içeriğinde; “‘Oynamayın. Benim istediğim gibi olacak’ deyip kızları oynatmadı.”, “Kalın tahta blok oyunda yok. Bulamazsanız oyundan kovulursunuz.”, “Sen bunu oynamazsın. Git buradan! E., sen git!”, “Senin oyunun değil bu. K. biz oyuna çoktan başladık. Oynayamazsın.”, “Oyunlarına yaklaşan çocuğa bu erkek oyunu değil. Sen gitsene. Orası bizim yerimiz. Sen ne yapıyorsun? Git!” gibi ifadeler yer almaktadır. Oyun sırasında ortaya çıkan tehdit etme davranışı içeriklerinde ise; “Oyna ama bize minder getir. Yoksa oynamazsın”, “Mavi legoları bize verirseniz gidebilirsiniz. Yoksa gidemezsiniz.”, “Oyuncakları toplayana kadar bunlarla oynayamazsınız.”, “Eğer bana örtüyü vermezsen seni anne yapmam. Ö. yü yaparım”, “Eğer ben anne olmazsam bir daha seninle oynamam. S. dediğini yapmadığın için seninle küstüm. Oynamayacağım.” ifadeleri tespit edilmiştir. Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocuklarda ilişkisel zorbalık davranış kategorisinde sadece bir defa görülen kendinden uzaklaştırma davranışı ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocuklarda sekiz kez tespit edilmiştir. Sekiz defa gözlemlenen ilişkisel zorbalık kategorisinde yer alan kendinden uzaklaştırma davranışında; “Seninle oynamam. Yürü git kardeşim ya.”, “Arkadaşı yardım etmek isteyince ‘Hayır. Sen bana yardım edemezsin. Git!’”, “Seni sevmiyorum. Bir daha seninle oynamayacağım.”, “Artık seninle koşmayacağım. Sana küstüm.”, “Bir daha seninle oynamayacağım.”, “Ben seninle artık arkadaş değilim. Seninle oynamayacağım.” gibi ifadeler yer almaktadır.

İlişkisel mağdur edilme davranışları, gözlemlenen çocuklara yönelik gerçekleşen zorbalık davranışlarından oluşmaktadır. Diğer bir deyişle; gözlemlenen çocuk mağdur edilen rodedir. İlişkisel mağdur olma davranış kategorisinde yer alan oyundan/gruptan

dışlama davranışında “Arkadaşı K. ’nin kolundan çekti. Onu oyundan yerinden çekerek uzaklaştırdı.”, “Ben de kullanmak istiyorum. Olmaz. Ben senden büyüğüm. Sen oynayamazsın.”, “O. ’u arkadaşı oyuna almadı. Sen git!” Burası bizim oyun alanımız. Sen git!”, “Çık oyundan! Seninle oynamayacağım.”, “O. ’u arkadaşı oyuna almadı. Sen git!” gibi ifadeler serbest oyun sırasında tespit edilmiştir. İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocuklarda ilişkisel mağdur edilme davranışları arasında yer alan umursamama/görmezden gelme davranışının, fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocuklarda gözlemlenen ilişkisel mağdur edilme davranışlarından daha az olduğu tespit edilmiştir. Bu davranışların ifadeleri; “Ben de oynayabilir miyim?” sorusunu A. Umursamadı.”, “Arkadaşına 3-4 kez D. demesine rağmen arkadaşı onu umursamadı”, “O. arkadaşına oyuna katılıp katılmayacağını sordu. Arkadaşı onu umursamadı.”, “Arkadaşına yanına gidip bir şeyler söylemeye çalıştı ama o yanından kaçıp uzaklaştı.” olarak tespit edilmiştir.

Gözlem süreci sonunda ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyun sırasında gözlemlenen fiziksel ve ilişkisel zorbalık ve mağdur olma davranışlarına genel olarak bakıldığında; ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocuklar oyun sırasında 61 kez fiziksel zorbalık davranışı gösterirken, 31 kez fiziksel zorbalık davranışlarına maruz kalmışlardır. Diğer yandan oyun sırasında ortaya çıkan ilişkisel zorbalık davranışları, fiziksel zorbalık davranışlarına göre daha sık ve toplam 79 kez meydana gelmiş, fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocuklar oyunlarında 32 kez ilişkisel zorbalık davranışlarına maruz kalmışlardır, ilişkisel mağdur edilmişlerdir.

Tartışma

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak anaokuluna devam eden çocukların oyunlarında ortaya çıkan zorbalık davranışlarının içerikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre özellikle ilişkisel zorbalık davranış puanı yüksek olan çocukların davranışlarının içeriklerinin ilişkisel zorbalık davranışı özelliklerini yansıtacak özellikler taşıdığı ortaya konmuştur.

Ostrov, Wood, Jansen, Casas ve Crick (2004) zorbalık davranışlarını incelediği araştırmalarında; 3 yaşındaki çocukların dedikodu yapmak ve arkadaşlarının sırlarını başkalarına anlatmak gibi karmaşık ilişkisel saldırganlık davranışları gösterdiklerini tespit etmişlerdir.

Uysal (2011) yaptığı çalışmada fiziksel zorbalık davranışı olarak; vurma, bağırma, sataşma, zorla alma, eşyalara zarar verme; ilişkisel zorbalık davranışı olarak da; tehdit etme ve dışlama davranışlarını tespit etmiştir. Akduman (2012) çalışmasında okul öncesi dönemdeki çocukların en fazla oyuncak paylaşımı konusunda anlaşmazlık yaşadıklarında, oyun kurmada lider olmak istediklerinde ve oyunda rol paylaşımı konusunda anlaşmazlık yaşadıklarında akranlarına zorbalık uyguladıklarını tespit etmiştir. Yaptığı araştırma tekmeleme, çimdikleme, vurma, yumruk atma gibi fiziksel nitelikli davranışlar fiziksel saldırı kategorisinde, tehdit etme, alay etme, hakaret etme, isim takma gibi sözel ifadeler sözel saldırı kategorisinde, çocuğun sosyal ilişkilerinin kasıtlı olarak bozulmasını sağlamaya yönelik ifadeler ilişkisel saldırı kategorisinde yer

almıştır. Akduman (2012) okul öncesi dönemde en çok fiziksel saldırının görüldüğüne, bununla birlikte ilişkisel ve sözel akran zorbalığının da görüldüğüne dikkati çekmiştir.

Anasınıflarında doğrudan yapılan gözlemler zorbalığın okul öncesi dönemde gerçekten ciddi bir problem olduğunu ortaya çıkarmıştır. Chazan (1989) da yaptığı araştırmada okul öncesi dönemde zorbalığı anekdot kayıt yöntemi ile tespit etmiştir. Crick, Casas ve Ku (1999) yaptıkları araştırmada 3 ve 5 yaşlarındaki çocuklar arasında ilişkisel zorbalığın varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmada da ilişkisel zorbalık davranışının okul öncesi dönemdeki çocuklar arasında yaygın olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar arasında görülen fiziksel saldırganlık davranışının geniş bir çevrede anlaşılmasına rağmen; okul öncesi dönemdeki çocuklar arasında ilişkisel saldırganlık davranışının fiziksel zorbalık davranışı kadar açık bir şekilde anlaşılmadığı kabul edilmiştir. (Crick, 1995; Crick & Grotpeter, 1995; Ostrov & Crick, 2006; Ostrov & Godleski, 2010). Bu araştırmada davranış tespiti için kullanılan oyun gözlemi sayesinde; ilişkisel zorbalık davranışlarının içerikleri de tespit edilmiştir. İlişkisel zorbalık davranışlarının içeriklerine bakıldığında; bu zorbalık davranış türünün oyun sırasında gösterilmesi alışılmış olmasına rağmen, bu davranış türünün aslında amaçlı olarak gösterildiği tespit edilmiştir. İlişkisel zorbalık davranışının açık bir şekilde anlaşılmamasının sebebi, ilişkisel zorbalık davranışının fiziksel zorbalık davranışı kadar herkesin anlayabileceği bir düzeyde ortaya çıkmamasıdır. Örneğin; “vurma” davranışı fiziksel olarak görülebilir fakat “arkadaşını umursamama” davranışının tespiti “vurma” davranışı kadar kolay değildir. Bu yüzden oyun gözlemi sırasında zorbalık davranışlarının söylemlerinin not edilerek bu davranışların içeriklerinin ortaya çıkartılması önemli olmaktadır. Bu şekilde özellikle ilişkisel zorbalık davranışlarında kültürel bazı farklıklar ortaya çıkabilir. Crick, Casas ve Mosher (1997) geliştirdiği Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeğinde ilişkisel zorbalık davranış olarak değerlendirilen “*Akranlarına, istediklerini yapmadıkları takdirde doğum günü partisine davet etmeyeceğini söyler.*” maddesi yer almaktadır. Özellikle doğum günü temasının ayrı bir madde olarak yer alması; bu durumun daha çok kültürel bir tespiti yansıttığını düşündürmektedir. Bu araştırmadaki gözlemlerde bu temayı karşılayacak bir davranış ortaya çıkmamıştır.

İlişkisel zorbalık davranışlarına; akranlarını amaçlı olarak yönlendirerek incitme ve akran ilişkilerine zarar verme davranışını içerdiğinden bu davranışların neleri içerdiğine ayrıntılı bir şekilde bakmak gereklidir. Bu araştırmanın bir sonucu olarak; ilişkisel zorbalık davranışının alt kategorisinde yer alan tehdit etme ve kendi amacı için başkalarını kullanma gibi alt kategorilerde yetişkin dünyasına ait bazı ipuçları yakalamak mümkün olabilir. Örneğin; tehdit etme davranışlarının içeriklerinde yer alan “*Oyna ama bize minder getir. Yoksa oynamazsın.*”, “*Mavi legoları bize verirseniz, gidebilirsiniz. Yoksa gidemezsiniz.*”, “*Oyuncakları toplayana kadar bunlarla oynayamazsınız.*”, “*Eğer bana örtüyü vermezsen seni anne yapmam. Ö.’yü yaparım.*”, “*Eğer ben anne olmazsam bir daha seninle oynamam. S. dediğini yapmadığın için seninle küstüm. Oynamayacağım.*” gibi ifadeler çocukların yetişkin dünyasında

karşılaştıkları ve anne/baba ve çocuk arasındaki çatışmayı yansıtan sözel ifadelerle benzerlik gösterdiğini düşünmek mümkündür. Ostrov ve Bishop (2007) yaptıkları araştırmada cinsiyet ve fiziksel saldırganlık davranışı kontrol edildiğinde bile anne/baba ve çocuk arasındaki çatışma düzeyi ile ilişkisel saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir.

Diğer yönden; oyun söylemlerinden anlaşılacağı gibi çocukların sorun karşısında bir tepki olarak ve belli koşullar sağlanmadığı sürece arkadaşının dediğini yapmama gibi ilişkisel zorbalık davranışını kullandıkları görülmektedir.

İlişkisel zorbalık davranış kategorisine giren; *oyundan/gruptan dışlama, görmezlikten gelme/umursamama* gibi davranışlar akranlar tarafından dışlanmayı yansıtmaktadır. Okul öncesi dönemde ortaya çıkan zorbalık ve mağdur olma durumu da etkileyen dışlanma durumunun birbirini etkileyen bir döngüde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Crick, Ostrov, Burr, Jansen, Cullerton-Sen ve Ralston (2006) ilişkisel saldırganlığın akran dışlanması ile ilişkili olduğunu ortaya koymuş ve okul öncesi dönemde akran dışlanması ile ilişkisel kurban olma arasında ilişki tespit etmişlerdir (Crick, Casas & Ku, 1999). Bierman (2004)'e göre akranları tarafından reddedilen çocuklar, akran grupları tarafından kolay bir hedef olarak görüldüklerinden akran dışlanması olası zorbalık davranışlarını artırabilir (Bierman & Wargo, 1995). Mağdur olan çocuklar akranları tarafından dışlanabilir ve dışlanan çocuklar da diğer akranlarına zorbalık davranışı gösterebilirler. Diğer yönden ise; akranları tarafından reddedilen çocuk zorba davranışı gösteren çocuklar tarafından kolay bir hedef olarak görülür ve mağdur edilebilir. Diğer bir deyişle; oyunlarda ortaya çıkabilecek reddedilme veya dışlanma, zorbalık davranışlarını gösteren çocuklar için başka arkadaşlarının mağduriyetine sebep olmaktadır.

Öneriler

Bu araştırmanın sonucunda anaokuluna devam eden çocukların oyunlarında ortaya çıkan zorbalık ve mağdur edilme davranışlarının içerikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Davranışların içeriklerine göre farklı zorbalık türlerine göre davranışların değiştiği ve çeşitlendiği tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın verileri küçük bir çalışma grubunda ve sadece oyun sırasında yapılan gözlemlerden oluşmaktadır. Gelecekteki araştırmalar daha büyük bir örneklemede farklı etkileşim alanlarında yapılan gözlemleri içermelidir. Bu şekilde daha farklı zorbalık davranışların içerikleri ve etkileşimleri tespit edilebilir. Ayrıca, bulguları destekleyecek farklı ölçme araçları kullanılarak davranışların birbirleriyle olan ilişkilerine bakılabilir.

Kaynakça

Alsaker, F. D., & Gutzwiller-Helfenfinger, E. (2010). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. In S. R. Jimerson, S. M. Swearer, & D. L. Espelage (Eds.), *The handbook of school*

- bullying: An international perspective* (pp. 87-99). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Akduman, G. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 121-138.
- Baldry, A. C., & Farrington, D. P. (1999). Types of bullying among Italian school children. *Journal of Adolescence*, 22, 423-426.
- Berk, L. E. (2007). *Development through the lifespan*. Boston, MA: Pearson Education.
- Bierman, K. L. (2004). *Peer rejection: Developmental processes and intervention strategies*. New York: Guilford.
- Bierman, K. L., & Wargo, J. B. (1995). Predicting the longitudinal course associated with aggressive-rejected, aggressive (nonrejected), and rejected (nonaggressive) status. *Development and Psychopathology*, 7, 669-682.
- Chazan, M. (1989). Bullying in the infant. In D. P. Tattum & D. A. Lane (Eds.), *Bullying in schools* (pp. 33-43). Stoke-on-Trent: Trentham Books.
- Craig, W. M., & Pepler, D. J. (1995). Peer processes in bullying and victimization: An observational study. *Exceptionality Education Canada*, 5(3-4), 81-95.
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Ku, H. (1999). Physical and relational peer victimization in preschool. *Developmental Psychology*, 35, 376-385.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66, 710-722.
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology*, 33, 579-587.
- Crick, N. R., Ostrov, J. M., Burr, J. E., Jansen, E. A., Cullerton-Sen, C., & Ralston, P. (2006). A longitudinal study of relational and physical aggression in preschool. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27, 254-268.
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Ku, H. (1999). Physical and relational peer victimization in preschool. *Developmental Psychology*, 35, 376-385.
- Crick, N. R. (1995). Relational aggression: The role of intent attributions, feelings of distress, and provocation type. *Development and Psychopathology*, 7, 313-322.
- Çetin, F., Bilbay, A. A., & Kaymak, D. A. (2003). *Çocuklarda sosyal beceri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Gillies-Rezo, S., & Bosacki, S. (2003). Invisible bruises: Kindergartens' perceptions of bullying. *International Journal of Children's Spirituality*, 8(2), 163-177.
- Hanish, L. D., Ryan, P., Martin, C. L., & Fabes, R. A. (2005). The social context of young children's peer victimization. *Social Development*, 14(1), 2-19.
- Fekkes, M., Pijpers, F. M. I., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*, 20(1), 81-91.

- Karaca, N. H., Gündüz, A., & Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4(2), 65-76. <http://www.aaaaaaa.com> adresinden alınmıştır.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, J. Y. Morita, D. Junger-Tas, R. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7-27). London: Routledge.
- Ostrov, J. M., & Keating, C. F. (2004). Gender differences in preschool aggression during free play and structured interactions: An observational study. *Social Development*, 13, 255-277.
- Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen, E. A., Casas, J. F., & Crick, N. R. (2004). An observational study of delivered and received aggression, gender, and social psychological adjustment in preschool: "This white crayon doesn't work..." *Early Childhood Research Quarterly*, 19, 355-371.
- Ostrov, J. M., & Godleski, S. A. (2010). Toward an integrated gender-linked model of aggression subtypes in early and middle childhood. *Psychological Review*, 117, 233-242.
- Ostrov, J. M., & Crick, N. R. (2006). How recent developments in the study of relational aggression and close relationships in early childhood advance the field. *Applied Developmental Psychology*, 27, 189-192.
- Ostrov, J. M., & Bishop, C. M. (2008). Preschoolers' Aggression and parent-child conflict: A multiinformant and multimethod study. *Journal of Experimental Child Psychology*, 99, 309-322.
- Perren, S. (2000). *Kindergarten children involved in bullying: social behaviour, peer relationships, and social status* (Unpublished doctoral dissertation). University of Bern, Bern, Switzerland. Retrieved from http://www.stub.unibe.ch/download/eldiss/00perren_s.pdf.
- Rigby, K. (2002). Bullying in childhood. In P. K. Smith & C. H. Hart (Eds.), *Blackwell handbook of childhood social development* (pp. 549-569). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Şahin, M., Demirağ, S., & Aykaç, F. (2009). Ana sınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 1-16.
- Şen, M. (2009). *3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uysal, H. (2011). *Okul öncesi dönemde görülen akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.